

Institutul
de Cercetări
Bioarheologice
și Etnoculturale

Revista

de Arheologie, Antropologie
și Studii interdisciplinare

Journal of Archaeology, Anthropology
and Interdisciplinary Studies

3

2021

COLEGIUL EDITORIAL

Dr. hab. Valentin DERGACIOV, editor onorific (Republica Moldova)

Prof. Paul PETTITT, editor onorific (Marea Britanie)

Dr. Angela SIMALCSIK, editor responsabil (România, Republica Moldova)

Dr. Alin FRÎNCULEASA (România)

Dr. Cristian Eduard ȘTEFAN (România)

Dr. Daniel GARVĂN (România)

Dr. Denis TOPAL (Republica Moldova)

Dr. Bianca PREDA-BĂLĂNICĂ (Finlanda, România)

Dr. Adela KOVÁCS (România)

COLEGIUL DE REDACȚIE/PEER-REVIEW

Dr. Angela SIMALCSIK, redactor responsabil
(România, Republica Moldova)

Prof. Paul PETTITT (Marea Britanie)

Dr. Denis TOPAL (Republica Moldova)

Dr. Adela KOVÁCS (România)

Dr. Gabriel VASILE (România)

Dr. Vasile DIACONU (România)

Dr. Bianca PREDA-BĂLĂNICĂ (Finlanda)

Dr. Vitalij S. SINIK (Moldova)

Dr. Dorina ONICĂ (Republica Moldova)

Dr. Valentin DUMITRAȘCU (România)

Dr. Lucian MUNTEANU (România)

Cristina-Elena CORDOȘ (România)

Dr. Mariana COCIERU (Republica Moldova)

Dr. Ioan Sebastian BRUMĂ (România)

Dr. Lavinia GRUMEZA (România)

Dr. Ștefan HONCU (România)

Dr. Raluca KOGĂLNICEANU (România)

Dr. George Bodi (România)

Ion CIOBANU, secretar de redacție
(Republica Moldova)

Dr. Alin FRÎNCULEASA (România)

Dr. Cristian Eduard ȘTEFAN (România)

Dr. Ștefan VASILE (România)

Dr. Daniel GARVĂN (România)

Dr. Roxana MUNTEANU (România)

Dr. doc. Oksana HRYTSYUTA (Ucraina)

Dr. Dmitriy KIRICENKO (Azerbaidjan)

Dr. Alexandru BERZOVAN (România)

Dr. Andrei COROBCEAN (Republica Moldova)

Marian LIE (România)

Dr. Lilia DERGACIOVA (România)

Dr. Robert Daniel SIMALCSIK (România)

Dr. Cătălin-George FEDOR (România)

Dr. Victor COJOCARU (România)

Dr. Bogdan HAIDUC (România)

Dr. Vlad VORNIC (Republica Moldova)

Alexandru KOVÁCS, traducător, corector (limba engleză, limba franceză, limba germană) (România)

Denis TOPAL, concept copertă (Republica Moldova)

Bianca PREDA-BĂLĂNICĂ, concept grafic (România)

Mihail BĂȚ, machetare și aranjare în pagină (Republica Moldova)

Ștefan VASILE, responsabil cu indexarea revistei (România)

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de autori.

Editorial board is not responsible for the opinions expressed by authors.

Toate lucrările publicate în Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) sunt recenzate de specialiști în domeniu (peer-reviewed journal).

Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) este publicația anuală a Institutului de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale (ICBE) din Chișinău.

Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) este indexată începând cu anul 2020 în baza de date internațională [CEEOL](https://www.ceeol.com).

Editare și tipar: Bons Offices

ISSN 2587-3768

E-ISSN 2587-3776

Chișinău 2021

Cuprins

STUDII, MATERIALE ȘI NOTE

Adela Kovács, Ionela Luiza Melinte

Determinări dactiloscopice pe un vas ceramic aparținând culturii Cucuteni, faza A

Dactyloscopic analysis on a ceramic vessel belonging to Cucuteni culture, phase A 7

Кириченко Дмитрий А.

Обычай искусственной деформации головы (черепа) на территории Азербайджана, Кавказа и Ближнего Востока (неолит-халколит)

Obiceiul deformării artificiale a capului (craniului) pe teritoriul Azerbaidjanului, Caucazului și Orientului Apropiat (neolitic-eneolitic) // A custom of artificial head (cranial) deformation on the territory of Azerbaijan, Caucasus and Near East (Neolithic-Chalcolithic) 37

Ihor V. Pistruil, Oksana A. Hrytsiuta

Traceological study of lithic artefacts from the Mayaki settlement (Usatovskaya culture)

Studiul traseologic al pieselor din silex din așezarea Mayaki (cultura Usatovskaya) 57

Alin Frînculeasa, Octav Negrea, Cătălin Dîscă, Angela Simalcsik

Tumulul II de la Strejnicu (județul Prahova) – o prezentare arheologică și bio-antropologică

Archaeological and bio-anthropological research in mound II from Strejnicu (Prahova County) 67

Dmitriy A. Kirichenko

A new burial of the Late Phase of Kura-Araxes cultural tradition/ early kurgan tradition from Azerbaijan

O nouă descoperire funerară atribuită fazei târzii a tradiției culturale Kura-Araxes/tradiția tumulilor timpurii din Azerbaidjan 105

Cristian Eduard Ștefan

Așezarea de epoca bronzului de la Bălăceanca, județul Ilfov, România. Unele considerații privind cronologia absolută a culturii Tei

The Bronze Age settlement of Bălăceanca, Ilfov County, Romania. Some considerations about the absolute chronology of Tei culture 119

József Puskas, Lóránt Darvas

**A Middle Bronze Age pit at Miercurea Ciuc/Csikszereda -
Fodor-Kert (Harghita County, Romania)**

*O groapă din perioada mijlocie a epocii bronzului de la Miercurea Ciuc/
Csikszereda – Fodor-Kert (județul Harghita, România)*

141

Vasile Diaconu, Mariana Sîrbu

**Note about a Bronze Age hoard from the north of the Republic of
Moldova and some considerations about the winged axes to the
east of the Carpathians**

*Notă despre un depozit de bronzuri din nordul Republicii Moldova și câteva
considerații despre topoarele cu aripioare de la est de Carpați*

165

Shamil Najafov

The Tovuzchay I necropolis (Azerbaijan)

Necropola I de la Tovuzchay (Azerbaidjan)

173

Сапожников Игорь В.

**Башня Неоптолема, Нижнеднестровский вал и Никоний
по картам и разведкам середины XIX века**

*Turnul lui Neoptolem, valul Nistrului inferior și Nikonion conform hărților și
sondajelor de la mijlocul secolului al XIX-lea (I. V. Sapozhnykov) // Tower of
Neoptolemus, Lower Dniester rampart and Nikonion according to maps and
surveys of the middle of the 19th century*

191

Синика Виталий С., Лысенко Сергей Д., Разумов Сергей Н. Тельнов Николай П.

**Скифские погребения в курганах группы «Плавни»
на Нижнем Днестре**

*Morminte scitice din grupul tumular „Plavni” din regiunea Nistrului Inferior //
Scythian graves in the “Plavni” (“Overflow”) barrow group
in the Lower Dniester region*

221

Агульников Сергей М.

Могильник скифской культуры у села Казаклия, Республика Молдова

*Necropola scitică de la Cazaclia, Republica Moldova // The Scythian necropolis
of Cazaclia, Republic of Moldova*

243

Lucian Munteanu, Lăcrămioara-Elena Istina

**O monedă de tip „Adâncata-Mânăstirea” descoperită în situl de la
Letea Veche (județul Bacău, România)**

*A coin of “Adâncata-Mânăstirea” type discovered in the site of Letea Veche
(Bacău County, Romania)*

273

Ștefan Honcu, Angela Simalcsik, Sergiu-Constantin Enea, Dumitru Boghian

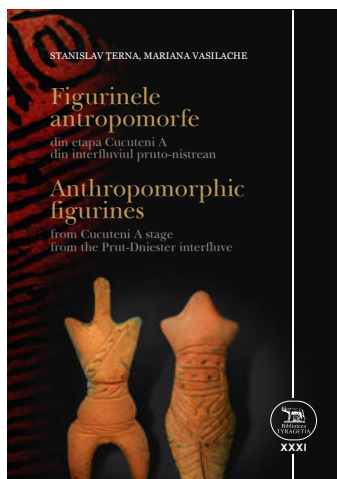
**Noi informații despre necropola „dacilor liberi” de la Costești-
Baia, județul Iași, România**

*New information about the „free Dacian” necropolis from Costești-Baia,
Iași County, Romania*

283

- George Dan Hânceanu, Angela Simalcsik
Inventar funerar „redescoperit” într-o urnă din necropola dacilor liberi de la Moldoveni, fost Porcești (punctul Dealul Gabăra), județul Neamț, România
Funeral inventory “rediscovered” in an urn from the necropolis of the free Dacians from Moldoveni, former Porcești (Dealul Gabăra point), Neamț County, Romania 299
- Robert Daniel Simalcsik
Analiza sintetică a trei necropole birituale de secol IV d. Hr. din Podișul Central Moldovenesc: Polocin, Pogonești și Săbăoani
Synthetic analysis of three biritual necropolises from the 4th century AD from the Central Moldavian Plateau: Polocin, Pogonești, and Săbăoani 329
- Gabriel Vasile
Cimitirul otoman de la Cheia Pazvant I (județul Constanța, România). Analiza osteologică a materialului scheletic uman
Ottoman cemetery from Cheia Pazvant (Constanța County, Romania). Osteological analysis of human skeletal material 339
- Ștefan Honcu, Angela Simalcsik, Alexandru Berzovan, Robert Daniel Simalcsik
Mormântul medieval Cx 872 descoperit pe varianta ocolitoare a municipiului Bacău, România
Mediaeval grave Cx 872 discovered on the highway of Bacău, Romania 369
- Catalin-George Fedor
Studiu de antropologie socială într-o comunitate aflată la confluența a două regiuni istorice ale României (partea a treia)
A social anthropology study in a community situated at the confluence of two Romanian historical regions (third part) 383
- RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CARTE
- Stanislav Țerna, Mariana Vasilache
Figurinele antropomorfe din etapa Cucuteni A din interfluviul pruto-nistean / Anthropomorphic figurines from Cucuteni A stage from the Prut-Dniester interfluve
Cristian Eduard ȘTEFAN 388
- Lista autorilor / List of authors 392

Stanislav Țerna, Mariana Vasilache

Figurinele antropomorfe din etapa Cucuteni A din interfluviul pruto-nistean // Anthropomorphic figurines from Cucuteni A stage from the Prut-Dniester interfluvie

Bibliotheca „Tyragetia” XXX, Chișinău, 2019 (Tipografia „Bons Offices”),

263 de pagini (inclusiv 63 de planșe).

ISBN: 978-9975-80-903-0

ISBN 978-9975-87-562-2

Volumul propus de colegii noștri de peste Prut se constituie într-o temerară și interesantă abordare a figurinelor antropomorfe din faza A a culturii Cucuteni, descoperite în spațiul dintre Prut și Nistru. După o scurtă *Introducere* semnată de ambii autori, volumul cuprinde patru capitole: Cap. I. *Cercetarea etapei Cucuteni A între Prut și Nistru – considerații generale* (M. Vasilache); Cap. II. *Plastica antropomorfă a etapei Cucuteni A – considerații generale* (S. Țerna); Cap. III. *Colecții* (M. Vasilache); Cap. IV. *Caracterizarea generală a plasticii antropomorfe din etapa Cucuteni A din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei* (S. Țerna), scurte *Concluzii* (S. Țerna), *Bibliografia* și planșele.

Introducerea (S. Țerna, M. Vasilache) ne pune în temă cu cadrul general al cercetării neo-eneoliticului european, cu accentul firesc pus pe analiza figurinelor antropomorfe, în special cele provenind din contexte cucuteniene.

Capitolul I (M. Vasilache) este o binevenită trecere în revistă a etapelor cercetării fazei A a culturii Cucuteni în spațiul pruto-nistrean. Sunt discutate cadrul cronologic al acestei etape, conform ultimelor date din literatura de specialitate (4550-4200 cal. BC), marile etape ale cercetării monumentelor cucuteniene începând cu primii ani ai secolului XX și până astăzi, investigarea habitatului acestei culturi, industria litică, industria materiilor dure animale, piesele de cupru și olăria (cu etapele aferente ale acesteia).

Capitolul II (S. Țerna) debutează cu istoricul cercetărilor în ceea ce privește plastica antropomorfă cucuteniană, fiind accentuate marile etape ale acesteia, în mare parte sincrone cu cercetarea culturii Cucuteni în sine. Baza de date a cercetărilor o constituie un lot impresionant de circa 2600 de statuete provenind din 99 de așezări cucuteniene, majoritatea acestora fiind recuperate în urma unor cercetări arheologice. Se constată o prevalență a acestora în zona dintre Carpați și Prut, în special datorită densității de locuire în interfluviul Siret-Prut. Din numărul total de statuete analizate, numai 5,1% (76 de exemplare) s-au păstrat întregi. Analiza tehnologiei ne arată două categorii de pastă utilizate, una presupunând lut obișnuit, nepreparat, iar cealaltă un lut fin, omogenizat, similar cu cel folosit în modelarea ceramicii fine. Prezența cariopselor sau a urmelor acestora în interiorul unora dintre figurine este interpretată critic, în sensul unei explicații mai profane – bălegarul adăugat pentru a spori rezistența termică. În schimb prezența cuprului în interiorul statuetelor pare a avea valențe simbolice, mai ales că în cazul unei piese de la Ruginoasa inserția de cupru era chiar în dreptul inimii. Figurinele erau modelate dintr-una, două sau trei părți, după prepararea lutului, pașii făcuți în această modelare fiind reconstituiți în urma unei analize de tip tomografie computerizată efectuată pe o piesă de la Ruginoasa.

O importantă contribuție a volumului ni se pare analiza dimensională a figurinelor, întreprinsă foarte riguros, cu observația că doar pentru 72 de piese din numărul total au putut fi înregistrați toți parametrii dimensionali (înălțimea, lățimea și proporțiile). S-a observat că valorile medii sunt mai mari față de perioada precedentă și mai mici în raport cu următoarea etapă, arătând o tendință de creștere a dimensiunilor acestor piese. De asemenea, proporțiile figurinelor abandonează ușor steatopigia, trecând la o redare mai realistă a corpului uman, apropiindu-se de proporțiile “omului vitruvian”. Interesantă ni se pare și comparația dintre parametrii dimensionali și palma umană, care ar fi funcționat ca reper. În general, s-au constatat patru poziții ale figurinelor, în funcție de gradul de înclinare a corpului: șezândă cu corpul înclinat în față, șezândă cu corpul drept, șezândă cu corpul înclinat pe spate și în picioare (cele mai multe exemplare). Important este și subcapitolul despre starea de preservare, fiind urmată calea bătută în special de John Chapman, dar și de alți cercetători. Au fost stabilite 21 de tipuri de fragmentare,

dominând fragmentele din partea inferioară a figurinelor. Iarși interpretările clasice sunt puse sub lupa criticii, supraviețuirea părților inferioare în cantitate mai mare fiind pusă pe seama masivității acestei părți a figurinei. Morfologia statuetelor analizează părțile componente ale statuetelor și modul cum sunt modelate (capul, gâtul, corpul, membrele superioare, membrele inferioare), acestea fiind puse pe scheme grafice care susțin foarte bine argumentația. Genul și stilistica pieselor vin să completeze foarte bine analiza, fiind presupus un raport de circa 6:1 între genurile masculin și feminin, iar decorul figurinelor prezentând o paletă variată de motive.

Contextul figurinelor cucuteniene este analizat prin prisma a doi factori și anume, indicele prezenței și numărul de figurine pe complex. Pentru etapa Cucuteni A se constată că indicele prezenței este egal cu 2,95 figurine/100 mp de suprafață săpată. Cele mai multe statuete provin din locuințe de suprafață, urmate de cele din stratul de cultură, apoi din bordeie și gropi și din șanțuri. Analizând aspectul unora dintre figurine, se poate remarca o ierarhizare a acestora în cadrul unei așa zise “societăți a figurinelor”. Personajele cu brâu și diagonală sunt considerate a aparține unei caste a războinicilor, personaje dominante care ar reflecta un început de stratificare socială. În ce măsură această imagine s-ar reflecta în societatea reală este greu de spus în stadiul actual al cercetării.

Capitolul III (M. Vasilache) ne descrie siturile din care provin figurinele analizate: Cuconeștii Vechi I, Cotova, Duruitoarea Veche I, Duruitoarea Nouă (Ivanovca), Horodca Mare „La Cetate”, Jora de Sus, Moșana I, Putinești II, Putinești III, Ruseștii Noi I și Stolniceni „Cetate”. Informația este inegală, dar acolo unde sunt prezente date mai consistente, acestea sunt prezentate cu exactitate, fiind puse în lumină contextele, date radiocarbon și alte detalii care să facă mai ușoară înțelegerea fenomenului cucutenian. Descrierea figurinelor este foarte amănunțită, lucru esențial care poate ajuta altfel de analize pe viitor, în contextul unor altfel de abordări.

Capitolul IV (S. Țerna) reprezintă o sinteză a datelor privind plastica din colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei (MNIM), realizată după o schemă-tip: tehnologie, morfologie, stilistică și context. Sunt analizate figurine din următoarele situri: Cuconeștii Vechi I, Cotova, Duruitoarea Veche I, Duruitoarea Nouă (Ivanovca), Horodca Mare „La Cetate”, Jora de Sus, Moșana I, Putinești II, Putinești III, Ruseștii Noi I și Stolniceni „Cetate”. Practic, analiza generală performată în Capitolul II este aplicată pe colecțiile din MNIM, în funcție de numărul figurinelor și starea lor de preservare.

Concluziile (S. Țerna) vin să completeze firesc conținutul acestui interesant volum, fiind remarcat caracterul unitar al plasticii Cucuteni A – Tripolie B1 în spațiul carpato-nistrean, cu excepția sitului de la Ruseștii Noi, care ar păstra unele tradiții

specifice fondului precucutenian. Informațiile despre contexte sunt, în general, insuficiente, uneori iremediabil pierdute, ceea ce face și mai dificilă interpretarea acestui tip de artefact. Speranțele vin din noile cercetări, care prin metodele moderne de înregistrare pun în lumină mult mai bine contextele arheologice, lucru care duce la comparații viabile pe spații mult mai largi.

Volumul colegilor noștri se dovedește a fi o reușită deplină, prin prisma interpretărilor originale, a ilustrațiilor de calitate, a bibliografiei bogate și actualizate și a studierii figurinelor *first hand*. De asemenea, un mare plus îl constituie faptul că este bilingv (română/engleză), fiind astfel accesibil și specialiștilor de peste hotare interesați de topicul mereu actual al interpretării figurinelor antropomorfe. Nu în ultimul rând, apreciem valorificarea patrimoniului arheologic care zace uitat în muzee și depozite, *patrie străină* pentru foarte mulți specialiști, și care poate duce uneori la răsturnarea unor vechi supoziții devenite dogme în arheologie.

Cristian Eduard Ștefan

Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", Academia Română, România;
Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale (ICBE), Chișinău, Republica Moldova;
cristarh_1978@yahoo.com